

УДК 330.142.26 (477)

DOI:10.32680/2409-9260-2021-7-8-284-285-47-53

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМ КАПІТАЛОМ В УМОВАХ РИНКОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В УКРАЇНІ

Іорґа С.М., старший викладач кафедри фінансового менеджменту та фондового ринку, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна

e-mail: fiests@ukr.net

ORCID ID: 0000-0003-1129-1336

***Анотація.** Мета.* Метою дослідження є виявлення та систематизація факторів, що впливають на систему управління оборотним капіталом підприємств в умовах ринкових трансформацій в Україні. *Методика* У рамках дослідження застосовувались методи узагальнення, порівняння, синтезу та аналізу, емпіричні методи дослідження. *Результати* Визначено ринкові трансформації як процес переходу ринкових структур з одного якісного стану в інший під дією екзогенних та ендогенних факторів. Проведено систематизацію основних груп факторів ринкових трансформацій в Україні через призму їх впливу на систему управління оборотним капіталом. Окреслено основні чинники зовнішнього впливу на систему управління оборотним капіталом. *Практична значимість.* Виявлено емпіричні прояви ринкових трансформацій на систему управління оборотним капіталом підприємств. Досліджено існуючі антикризові моделі державного регулювання відтворення оборотного капіталу. Доведено, що система управління оборотним капіталом підприємства повинна досліджуватись через призму ринкових трансформацій в Україні, враховувати їх вплив та специфіку. На сучасному етапі ринкових трансформацій в Україні першочерговим завданням державної політики має стати системна підтримка відтворення оборотного капіталу підприємств у реальному секторі економіки.

Ключові слова: ринкові трансформації, оборотний капітал підприємства, управління оборотним капіталом підприємства.

FEATURES OF WORKING CAPITAL MANAGEMENT IN THE CONDITIONS OF MARKET TRANSFORMATIONS IN UKRAINE

Iorga Svitlana, Senior Lecturer of the Department of Financial Management and Stock Market, Odessa National Economic University, Odessa, Ukraine

e-mail: fiests@ukr.net

ORCID ID: 0000-0003-1129-1336

***Abstract.** Purpose.* The purpose of the study is to identify and systematize the factors influencing the working capital management system of enterprises in the conditions of market transformations in Ukraine. *Method.* The research used methods of generalization, comparison, synthesis and analysis, empirical research methods. *Results* Market transformations are defined as the process of transition of market structures from one qualitative state to another under the influence of exogenous and endogenous factors. The systematization of the main groups of factors of market transformations in Ukraine through the prism of their influence on the working capital management system is carried out. It is determined that the fundamental difference of domestic market transformations lies in the revolutionary nature of their implementation. The existing tools of the Western school of financial management in the field of working capital are not acceptable for domestic enterprises, as its main effective tools are related to the functioning of a developed system of market economy institutions. Working capital management of domestic enterprises takes place in conditions when there are no clear "rules of the game", the judiciary operates on corruption schemes, there are no conditions of fair competition, corporate culture. The main factors of external influence on the working capital management system are outlined. *Scientific novelty.* The influence of market transformations on the working capital management system of enterprises in Ukraine is studied. The main factors of external influence on the working capital management system are identified and systematized. *Practical importance.* Empirical manifestations of market transformations on the working capital management system of enterprises are revealed. The existing anti-crisis models of state regulation of working capital reproduction are studied. It is proved that the working capital management system of the enterprise should be studied through the prism of market transformations in Ukraine, taking into account their impact and specificity. At the present stage of market transformations in Ukraine, the priority task of state policy should be the systematic support of the reproduction of working capital of enterprises in the real sector of the economy.

Keywords: market transformations, working capital of the enterprise, working capital management of the enterprise.

JEL Classification: G 300, G 320, G350

Постановка проблеми. Розгляд питань щодо покращення функціонування оборотного капіталу вітчизняних підприємств та розробка дієвих механізмів підвищення ефективності його управління потребує врахування особливостей і характеру ринкових трансформацій в Україні. Забезпечення ефективного функціонування системи управління оборотним капіталом підприємств є одним з найважливіших завдань, що постає перед менеджментом підприємств в умовах сьогодення. Основою управлінських рішень у цій сфері у більшості

випадків є інтуїтивні, суб'єктивні пріоритети окремих представників менеджменту підприємств. В умовах посилення асиметрії інформаційного забезпечення, наявності формальних та неформальних правил здійснення господарської діяльності такі рішення призводять до непередбачуваних та досить часто катастрофічних наслідків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досить значний доробок наукових досліджень різноманітних аспектів функціонування економіки трансформаційного періоду сформовано у працях Гальчинського А.С., Вробєва Ю.Н., Гейця В.М., Зверякова М.І, Ковальова А.І., Саблук Амоша П.Т., Аптекарь С.С., Білопольський М.Г. та інших. Питання присвячені управлінню оборотним капіталом розглядаються у працях Балабанова І.Т., Бланка І.А., Брігхема Ю., Ван Хорна Дж. К., Ковальова А. В., Коласса Б., Стоянової Є.С. та інших учених.

Разом з тим, поглибленого дослідження вимагають питання пов'язані з побудовою ефективної системи управління оборотним капіталом в умовах ринкових трансформацій в Україні.

Відокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Зазначене вище доводить необхідність проведення більш детального аналізу сутності поняття сьогодні існує досить серйозний запит з боку практиків до науковців саме з питань управління оборотним капіталом. Підґрунтям прийняття ефективних управлінських рішень у сфері оборотного капіталу мають стати серйозні теоретичні розробки. Існуючий науковий доробок не надає належного висвітлення питанням побудови ефективних систем управління оборотним капіталом в умовах ринкових трансформацій в Україні. Специфіка інституційного середовища функціонування вітчизняних підприємств не дозволяє використовувати результати досліджень зарубіжних вчених у цій сфері без відповідного коригування.

Мета дослідження. Метою дослідження є виявлення та систематизація факторів, що впливають на систему управління оборотним капіталом підприємств в умовах ринкових трансформацій в Україні.

Для досягнення поставленої мети необхідним є вирішення наступних завдань:

- Визначити змістовне наповнення терміну «ринкові трансформації»;
- провести систематизацію основних груп факторів ринкових трансформацій в Україні через призму їх впливу на систему управління оборотним капіталом.
- окреслити основні чинники зовнішнього впливу на систему управління оборотним капіталом;
- виявити емпіричні прояви ринкових трансформацій на систему управління оборотним капіталом підприємств;
- дослідити існуючі антикризові моделі регулювання відтворення оборотного капіталу на рівні державного управління.

Основний матеріал. Передусім, визначимось з поняттям ринкових трансформацій. Найбільш загальне визначення поняття трансформації дається у Великій економічній енциклопедії. Згідно з останньою під трансформацією слід розуміти «взаємодію різних процесів та явищ у сфері економіки, політики та іншого, які в результаті забезпечують формування нової якості соціальної системи в цілому» [1, с. 681]. Великий економічний словник під трансформацією пропонує розуміти «одну з операцій процесу організації, яка означає реформування головної цілі у ряд взаємозв'язаних локальних цілей та задач, що забезпечують досягнення корінних результатів» [2, с. 1089]. Сучасний науковий доробок трактує поняття т трансформації як процесу перетворень.

Під ринковими трансформаціями будемо розуміти процес переходу ринкових структур з одного якісного стану в інший під дією екзогенних та ендегенних факторів.

У рамках нашого дослідження проведемо систематизацію основних груп факторів ринкових трансформацій в Україні через призму їх впливу на систему управління оборотним капіталом.

До основних груп ендегенних факторів, що характерні для економіки України слід віднести:

- Розвиток інформаційних технологій, що змінює саму парадигму фінансового управління підприємством;
- Посилення глобалізації фінансових ринків. З одного боку реалізація цього фактору дає змогу отримати доступ до міжнародних фінансових ринків та бірж, а з іншого посилює вплив міжнародних фінансових криз;
- Слабкий рівень прогнозованості зміни зовнішнього середовища функціонування підприємств. Дія цього чинника досить серйозно порушує реалізацію однієї з основних функцій управління – планування та змушує досить обережно будувати довгострокові фінансові прогнози щодо розвитку підприємств;

- Зростання асиметрії інформації, що суттєво впливає на прийняття ефективних управлінських рішень[3];

- Наявність формальних та неформальних правил здійснення господарської діяльності. Мова йде передусім про корупційні схеми та їх використання у веденні господарської діяльності, про переваги скористатися кредитними ресурсами певних представників бізнес-структур пов'язаних з власниками банку, про активне використання адміністративного ресурсу у якості вхідних бар'єрів на певні ринки, тощо.

Ринкові трансформації в економіці України проходять під дією наступних основних груп ендогенних факторів:

- Зміна механізмів ведення конкурентної боротьби. У рамках фінансового менеджменту оборотного капіталу це означає передусім мінімізацію витрат з урахуванням збереження достатньої якості продукції;

- Посилення економічної концентрації, що негативно впливає на функціонування механізмів ринкового ціноутворення;

- Опортуністична поведінка управлінського персоналу підприємств. Підприємницькі структури орієнтуються на короткострокові вигоди нівелюючи необхідність зростання інвестиційного потенціалу. Досить часто рішення топ-менеджерів у сфері фінансового менеджменту можна охарактеризувати крилатим висловом «після нас хоч потом».

Система управління оборотним капіталом вітчизняних підприємств, що існує сьогодні, сформувалась під дією вітчизняних ринкових трансформацій. Відмітимо, що процеси ринкових трансформацій характерні і для країн з розвинутою ринковою економікою. Корінна відмінність вітчизняних ринкових трансформацій полягає у революційному характері їх здійснення. Точкою відліку ринкових трансформацій вітчизняної економіки загальноприйнято вважати 1991 рік – рік проголошення незалежності України.

Результатом прискорених (таких, що носять революційний характер) приватизаційних процесів в Україні стало привласнення державних підприємств їх керівниками практично за безцінь. Така ситуація стає основою подальших неефективних рішень новоспечених власників. Управлінські методи, що діяли в умовах адміністративно-планової економіки не є ефективними за умов ринкової економіки. Структура фінансового менеджменту підприємств у постприватизаційний період залишається абсолютно не пристосованою до умов конкурентного ринку. Практично механізми конкуренції не було запущено, приватизаційні процеси в Україні ознаменувалися лібералізацією монополій[4,с.8]. Відповідно до особливостей функціонування монополій формується і система управління оборотним капіталом. Система фінансового менеджменту у цей період є вкрай неефективною – відбувається відмова від старих методів та інструментів фінансового управління на заміну якій пропонується фактичне копіювання методів та інструментів західної школи фінансового менеджменту. Таке «копіювання» абсолютно не враховує особливостей функціонування та менталітету керівних структур вітчизняних підприємств. Як результат – система фінансового менеджменту підприємств в цілому та оборотного капіталу в тому числі є неефективною. Саме у період первинних ринкових трансформацій економіки України загальноприйнятною стає практика використання амортизаційних відрахувань для фінансування оборотного капіталу.

Існуючий інструментарій західної школи фінансового менеджменту у сфері оборотного капіталу не є прийнятним для вітчизняних підприємств, адже основні ефективні його інструменти пов'язані з функціонуванням розвинутої системи інститутів ринкової економіки. Наприклад інструмент управління грошовими коштами на підприємстві – модель Міллера-Орра, що передбачає періодичну покупку/продаж найбільш ліквідних цінних паперів задля досягнення оптимального залишку готівкових коштів. Застосування даного інструменту в умовах розвитку фондового ринку України залишається вкрай утрудненим.

Специфіка ринкових трансформацій в Україні та причини отримання невдалих їх наслідків досить повно розглянуто у дослідженнях Булеєва І. П. [5]. На його думку головною проблемою невдалих ринкових трансформацій в Україні є реалізація ліберальної економічної теорії, що передбачає практично повне невтручання в економіку, де державі відводить роль «нічного сторожу».

У роботі Стігліца Дж. вказується, що проблемою реформування економік пострадянських країн є спроба насадження ринкових механізмів на базі відсутності таких важливих складових розвинутої ринкової економіки, як інституціональна інфраструктура[6]. Мова йде передусім про правову та правоохоронну системи, банківські та грошові інститути, інститути соціального захисту, тощо. Відсутність вказаних інститутів призвела до

функціонування підприємств практично в умовах «дикого капіталізму» помноженого на збереження монополізації радянських часів.

Управління оборотним капіталом відбувається в умовах коли не існує чітких «правил гри», судова система працює на корупційних схемах, відсутні умови чесної конкуренції, норми корпоративної культури.

Визначившись з розумінням ринкових трансформацій зробимо спробу сформулювати їх вплив на процес фінансового менеджменту оборотного капіталу підприємств. Окреслимо основні чинники зовнішнього впливу на систему управління оборотним капіталом, аналітичну обробку сформульованих чинників доцільно окреслити у рамках вхідних та вихідних. Доцільним вважаємо формулювання вхідних (сформувались на початку ринкових трансформацій в Україні) та вихідних (існують на сучасному етапі ринкових трансформацій) чинників.

Закладена в основи ринкових трансформацій парадигма економічного розвитку породжує здійснення практика управління оборотним капіталом у рамках наступних вхідних чинників:

1. Неможливість здійснення чітких і прозорих розрахунків по податковим зобов'язанням, зокрема можливість отримання відшкодування по ПДВ мають лише «обрані», представники некорумпованих структур отримують фактичну заборону надавати декларацію по ПДВ з від'ємним значенням. З податком на прибуток теж все досить складно. Фактично збиткові підприємства вимушені надавати декларацію з податку на прибуток з позитивним фінансовим результатом, оскільки це є однією з неформальних вимог представників податкових інспекцій.

2. У разі виникнення проблем з контрагентами (наприклад з приводу проблемної дебіторської заборгованості) вирішити проблему за допомогою існуючої судової системи є практично не можливо, оскільки механізм прийняття рішень у рамках діючого законодавства є корумпованим на край у складним.

3. Отримання кредиту на фінансування поточної діяльності є вкрай утрудненим та високовартісним. Правила гри на банківському ринку є непрозорими.

4. Неможливість залучення фінансових інструментів фондового ринку у практиці фінансування оборотного капіталу через декларативний характер фондового ринку та його інститутів.

В сьогоденні умовах здійснення практики господарювання підприємств України ці вхідні чинники дещо трансформувалися та можуть бути визначення наступним переліком вихідних чинників.

1. Законодавчі реформи у сфері податкового та господарського права сприяли зниженню рівня корумпованості відносин між підприємствами та державою. Разом з тим, досить розповсюдженою залишається практика необґрунтованого стягнення штрафів представниками податкових органів з підприємств.

2. Вирішення судових спорів, що виникають у процесі здійснення господарської діяльності підприємств залишається досить утрудненим та непрозорим. Так, наприклад фінансові служби підприємств часто погоджуються сплатити необґрунтований нічим штраф податківцям, не бажаючи доводити справу до суду, з огляду на значні судові витрати та відсутність запоруки отримання справедливого рішення.

3. Трансформації фондового ринку України дозволили використовувати основні його інструменти для залучення капіталу підприємствами (зокрема акції та облігації). Проте вимоги щодо лістингу залишаються досить високими, тому ці джерела фінансування є доступними досить обмеженій кількості підприємств.

4. Декларативний характер функціонування більшості товарних бірж утруднює процеси конкурентного формування цін на продукцію та ускладнює механізми застосування похідних фінансових інструментів у процесі хеджування цінних ризиків.

5. Розвиток банківського сектору дозволив досить активно використовувати банківське кредитування у процесі фінансування оборотного капіталу підприємств, проте перманентні фінансові кризи та збереження високої вартості банківського кредиту також досить сильно обмежують можливості його застосування.

Більшість науковців сьогодення [4,7,8] вбачають помилку у застосуванні моделі економічних реформ, відомої як «вашингтонський консенсус», що на практиці вилилося у невдале застосування чужих моделей економічного розвитку. Об'єктивні результати ринкових трансформацій в Україні, що маємо сьогодні свідчать про необхідність розбудови національної трансформаційної моделі.

Вплив ринкових трансформацій на управління оборотним капіталом підприємств

України є визначальним та повинен бути врахованим при розробці механізму підвищення його ефективності.

Система управління оборотним капіталом підприємства повинна досліджуватись через призму ринкових трансформацій в Україні, враховувати їх вплив та специфіку. Під впливом ринкових трансформацій система управління оборотним капіталом підприємства набуває загальної форми розвитку економічних систем, яка перебуває під впливом еволюційних та революційних змін, та характеризується перманентним досягненням фінансової рівноваги (періодичний перехід із стійкого в нестійкий стан і навпаки). Таке визначення зумовлено характерними для оборотного капіталу специфічними функціями, виявленими нами у попередніх дослідженнях. Визначення системи управління оборотним капіталом через призму ринкових трансформацій дозволяє констатувати неминучість та об'єктивну необхідність періодичного переходу системи управління оборотним капіталом у нестійкий стан. Найважливішим завданням фінансового менеджменту оборотного капіталу виступає досягнення керованості переходів з стійкого в нестійкий стан).

Більш поглиблене розуміння трансформації потребує її визначення, як якісних перетворень або становлень економічної системи різного масштабу, що дозволяє перехід на новий рівень функціонування і розвитку системи, який здійснюється послідовно та безперервно на всіх рівнях економічної системи [9].

Система управління оборотним капіталом знаходячись під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників ринкових трансформацій в Україні сама також підлягає процесам трансформацій та переходу до якісно нових станів.

Для досягнення мети нашого дослідження слід проаналізувати протікання ринкових трансформацій в Україні та визначити їх вплив на систему управління оборотним капіталом. Для цього слід не тільки теоретично обґрунтувати впливи ринкових трансформацій на систему управління оборотним капіталом, але й виявити їх емпіричні прояви.

Аналіз останніх публікацій та опитувань підприємців показав, що основною проблемою, яку доводиться вирішувати сьогодні підприємцям України є нестача фінансування поточної діяльності[10]. Причиною такого стану речей є досить обмежений перелік можливих інструментів фінансування оборотного капіталу, що в свою чергу є наслідком невдалих ринкових трансформацій в Україні. Інструменти фінансового ринку, зокрема банківського та фондового залишаються важкодоступними для більшості підприємств. Тому система управління оборотним капіталом націлена передусім на використання комерційного кредитування. Обсяги кредиторської та дебіторської заборгованостей між підприємствами України стрімко зростають починаючи з 2000-х років та залишаються чи не основною особливістю впливу ринкових трансформацій на систему управління оборотним капіталом п. Обсяги дебіторської та кредиторської заборгованості між підприємствами України перевищують рівень ВВП, або ж майже дорівнюють йому. Ситуація практично не змінюється і після кризових 2008 та 2014 років. Станом на 2018 рік обсяг дебіторської заборгованості складає більш ніж 97% від ВВП країни за цей період. Кредиторська заборгованість складає майже 72% від ВВП у цьому ж році. Такі дані свідчать про недостатній розвиток фінансових інститутів та можливості залучення альтернативних джерел фінансування оборотного капіталу. Так, наприклад у 2018 році питома вага короткострокових кредитів у загальній структурі поточних зобов'язань складає 8,77%, а кредиторської заборгованості 44,4%[11]. Таким чином, на даному етапі ринкових трансформацій банківська система нажалі не демонструє реальну здатність фінансування оборотного капіталу. Таку ж неспроможність демонструє і фондовий ринок України.

Ряд кризових явищ в економіці України, а саме фінансова криза 2008 року, криза 2014 року пов'язана з веденням гібридної війни та криза 2019 спричинена пандемією спричинили функціонування системи управління оборотним капіталом в умовах кризових явищ.

В таких випадках у загальноприйняттю світовою практикою є державна підтримка відтворення оборотного капіталу. Мова йде про запуск антикризових моделей регулювання оборотного капіталу ініційованих державою, яких у світовій практиці існує три варіанти.

Так, в США практикуються інвестиції в розвиток інфраструктури, зниження податків та підтримку фінансового сектору в формі різноманітних кредитів та викупу проблемних активів банківського сектору, задля стимулювання відновлення кредитування бізнесу та відновлення довіри між основними інститутами ринку. Україна свого часу також спробувала фрагментарно впровадити такий досвід (наразі приватизація Приватбанку є тому прикладом), проте для масштабної реалізації такого підходу не достатньо резервів.

Другий варіант підтримки відтворення оборотного капіталу було розроблено Н.Саркози

у рамках французької моделі. Тут мова йде про підтримку виробничого сектору, в першу чергу високотехнологічного, а також кредитну і податкову підтримку споживачів продукції, задля стимулювання попиту. Застосування такої моделі антикризової підтримки систем управління оборотного капіталу вважаємо доцільним в Україні тільки за умови подолання корупційної складової та справедливого і обґрунтованого вибору об'єктів інвестування. Таку підтримку повинні отримувати конкурентоспроможні підприємства, що є перспективними для економіки країни, а не «обрані» підприємства, що є частиною монополюно-корумпованих угруповань.

Третя модель отримала назву англійської. Сутність цієї моделі полягає в необхідності націоналізації банків, що знаходяться в кризовому стані, задля підтримки кредитування підприємств. Для України, такий шлях є неприйнятним через неможливість подальшого нарощення дефіциту держбюджету.

Побудова ефективної системи управління оборотним капіталом можлива лише на основі забезпечення стійкого відтворення оборотного капіталу. Останнє можливе лише за умови рефінансування комерційних банків на прийнятних умовах. Механізми розширеного відтворення оборотного капіталу підприємств в Україні порушені постійним дефіцитом грошової пропозиції, що призвело до завищення відсоткових ставок та доларизації економіки. В умовах кредитного голоду держава повинна забезпечити достатню грошову пропозицію, забезпечивши відповідність ставки рефінансування середній нормі рентабельності виробничого капіталу. Перспективним є застосування механізму рефінансування комерційних банків під залог векселів платоспроможних підприємств виробничого сектору. Ми згодні з думкою Дж.Стігліца, що регулювання відтворення оборотного капіталу є запорукою подолання кризових явищ та подальшого зростання економіки. На сучасному етапі ринкових трансформацій в Україні першочерговим завданням державної політики має стати системна підтримка відтворення оборотного капіталу підприємств у реальному секторі економіки.

Висновки. В досліджені питань присвячених побудові ефективної системи управління оборотним капіталом в умовах ринкових трансформацій слід опиратися на інституційну а не на ліберально-монетарну концепцію. Трансформація системи управління оборотним капіталом повинна завершитись переходом її до якісно нового стану. Головним орієнтиром в управлінні оборотним капіталом має стати якісно нова модель інноваційного розвитку підприємств.

В умовах ринкових трансформацій в Україні на сучасному етапі слід створити нові умови для ефективного управління оборотним капіталом підприємств, передусім в реальному секторі економіки. Для цього необхідно відкоригувати вплив наступних екзогенних факторів на систему управління оборотним капіталом вітчизняних підприємств:

- необхідно переглянути умови кредитування реального сектору економіки в сторону їх пом'якшення. Сьогодні більшість підприємств України не можуть скористатися кредитом по причині невідповідності ставок за кредитами рівню рентабельності. Кризові явища останніх років спричинили підвищення вимог банківського сектору до кредитування, на сьогодні більшість підприємств просто не відповідають вимогам встановленим банківськими системами оцінки ризику позичальника.

- в процесі розбудови фондового ринку України слід не допускати надмірної лібералізації фінансових потоків та розробити чіткі норми щодо регулювання спекулятивних угод. Перспективним у цьому напрямку є робота щодо можливостей використання похідних цінних паперів у якості інструментів хеджування.

- необхідним є забезпечення з боку держави збалансованого розвитку усіх галузей економіки та зменшення розривів у рівнях рентабельності окремих галузей економіки. Особливо гостро це питання стоїть у сфері підтримки галузей агропромислового комплексу. Наявність кліматичних ризиків, що можуть спричинити високий рівень збитковості повинна нівелюватися державною підтримкою, що є загальноприйнятою практикою країни з ринковою економікою.

Список літератури

1. Большая экономическая энциклопедия. Москва : Эксмо, 2008. 816 с.
2. Азрилиян А. Н. Большой экономический словарь. Москва : Институт новой экономики, 2002. 1280 с.
3. Загородній А.Г., Бабінська С.Я. Асиметрія інформації між учасниками реалізації

- інноваційного проекту та шляхи її усунення. *Економіка: реалії часу* №6(28), 2016 С.6-14
4. Зверяков М.І. Уроки ринкової трансформації в Україні. *Економіка України* 2016. 8 (657) С.7-25
5. Булеев И.П. Экономика Украины на современном этапе: институциональный аспект. *Вестник экономической науки Украины*. 2015. №1 (28). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ekonomika-ukrainy-na-sovremennom-etape-institutsionalnyy-aspekt> (дата звернення : 10.04.2021).
6. Стиглиц Дж. Глобализация: тревожные тенденции. Москва : Мысль, 2003. 300 с.
7. Геєць В.М., Кваснюк Б.Є., Зверяков М.І. Трансформація моделі економіки України (ідеологія, протиріччя, перспективи) : монографія. Київ : Логос, 1999. 500 с.
8. Радченко О. П., Шавалюк О. І., Особливості трансформації економіки України *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*. Том 16. Вип. 2 (36) 2017. С.145-154.
9. Є. А. Івченко Трансформація як поняття та підходи до його розумінні в економичному контексті. *Ефективна економіка* № 12, 2015 URL:<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5827> (дата звернення 29.05.2021)
10. Новини спілки українських підприємців. URL: <https://sup.org.ua/uk/news>
11. Державна служба статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
12. Саблук П. Т. Інноваційна модель розвитку аграрного сектору економіки України та роль науки в її становленні. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. Серія : Економіка та менеджмент*. 2016. № 9. С. 34-42.

References

1. Bolshaia ekonomicheskaja enciklopedija. (2008) [Big economic encyclopedia]. Moskva : Eksmo. [in Russian].
2. Azriilian A. N. (2002) Bolshoi ekonomicheskii slovar. [Big Dictionary of Economics] Moskva : Institut novoi ekonomiki [in Russian].
3. Zahorodnij A.H. & Babins'ka S.Ya. (2016) Asymmetry of information between the participants of the innovation project and ways to eliminate it. *Economy: the realities of time Ekonomika: realii chasu*,6(28), 6-14 [in Ukrainian].
4. Zveriyakov M.I.(2016) Lessons of market transformation in Ukraine. *Ukraine economy*, 8 (657), 7-25 [in Ukrainian].
5. Buleev I.P. (2015) Ukraine's Economy at the Present Stage: Institutional Aspect. *Bulletin of Economic Science of Ukraine*. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ekonomika-ukrainy-na-sovremennom-etape-institutsionalnyy-aspekt> (data zvernennia : 10.04.2021). [in Russian].
6. Stiglitz Dzh. (2003) Globalizatsiia: trevozhnye tendentsii [Globalization: Alarming Trends] Moskva : Mysl. [in Russian].
7. Heiets' V.M., Kvasniuk B.Ye., Zveriyakov M.I. (1999) Transformatsiia modeli ekonomiky Ukrainy (ideolohiia, protyrichchia, perspektyvy) : monohrafiia. [Transformation of the model of the economy of Ukraine (ideology, contradictions, prospects): monograph] Kyiv : Lohos [in Ukrainian].
8. Radchenko O. P., Shavaliuk O. I.,(2017) Features of the transformation of the economy of Ukraine *Market economy: modern theory and practice of management*. Volume 16. Vip. 2 (36) [in Ukrainian].
9. Ye. A. Ivchenko Transformatsiia iak poniattia ta pidkhody do joho rozuminni v eokonmichnomu konteksti. [Transformation as a concept and approaches to its understanding in the economic context]. URL:<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5827> (accessed May, 29, 2021) [in Ukrainian].
10. Novyny spilky ukrains'kykh pidprijemtsiv. [News of the Union of Ukrainian Entrepreneurs] URL: <https://sup.org.ua/uk/news> (accessed May, 20, 2021). [in Ukrainian].
11. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>(accessed May, 29, 2021) [in Ukrainian].
12. Sabluk P. T. (2016) Innovative model of development of the agricultural sector of the economy of Ukraine and the role of science in its formation. *Problems of innovation and investment development. Series: Economics and Management*. [in Ukrainian].